

УДК 341.312.5+342.78

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.16>

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Журавльова Г.С. ,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0009-0008-5951-0714>

Журавльова Г.С. Основні проблеми захисту переміщених осіб в умовах російсько-української війни.

Розгортання динаміки російсько-українського конфлікту у повномасштабну війну призвело до того, що значна частина жителів України виїхали за її межі, що зумовило також потребу їх захисту і закордоном. При цьому виникли питання щодо їх захисту в якості біженців чи скористання інших варіантів захисту переміщених осіб внаслідок воєнного конфлікту. Внаслідок цього відбулася інтенсивна міграція українців всередині України та закордон. У статті розрізнено особливості правового захисту внутрішньо переміщених осіб та переміщених осіб за кордоном, які користуються різними формами юридичного захисту внаслідок переміщення із зони бойових дій чи окупованих територій.

У статті розкрито окремих проблем становлення механізму захисту переміщених осіб в умовах російсько-української війни та поновлення порушених їх прав. Проведено диференціацію особливостей правового захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та захисту вимушених переселенців з України за кордоном.

Авторка дійшла до висновків, що внаслідок російсько-української війни відбулася масове переміщення і проблема захисту прав осіб внаслідок російсько-української війни має подвійний характер. Вона зумовлена проблемами захисту внутрішньо переміщених осіб, тягар якого лягає на Україну, та у разі виїзду за межі України – на відповідні країни, де шукають притулку постраждалі мешканці України у рамках різних процедур від визнання біженцем до отримання додаткового захисту. Структура української міграції у країни Європи та Північної Америки є відмінною від міграції з країн Середнього Сходу чи Африки. Українці надають перевагу субсидіарному захисту на відміну від визнання біженцем, оскільки такий статус дозволяє зберегти свободу пересування та вільний вибір заняття. Натомість після завершення війни Україні доведеться вжити заходів до повернення українців додому у зв'язку із критичною демографічною ситуацією і потребою відновлення країни після руйнувань внаслідок воєнних дій.

Ключові слова: біженець, війна, внутрішньо переміщена особа, воєнний конфлікт, додатковий захист, міграція, права людини.

Zhuravlyova G.S. The main problems of the protection of displaced persons in the conditions of the Russian-Ukrainian war.

The development of the dynamics of the Russian-Ukrainian conflict into a full-scale war led to the fact that a significant part of the residents of Ukraine left its borders, which also caused the need for their protection abroad. At the same time, questions arose regarding their protection as refugees or the use of other options for the protection of displaced persons as a result of the military conflict. As a result, there was an intensive migration of Ukrainians within Ukraine and abroad. The article distinguishes between the peculiarities of legal protection of internally displaced persons (IDP`s) and displaced persons abroad who use various forms of legal protection as a result of displacement from the war zone or occupied territories.

The article discloses certain problems of the establishment of a mechanism for the protection of displaced persons in the conditions of the Russian-Ukrainian war and the restoration of their violated rights. Differentiation of the legal protection of IDP`s and the protection of forcibly displaced persons from Ukraine abroad was carried out.

The author came to the conclusion that mass displacement occurred as a result of the Russian-Ukrainian war and the problem of protecting the rights of individuals as a result of this war has a dual nature. It is caused by the problems of the protection of IDP`s, the burden of which falls on Ukraine, and in the case of departure from the borders of Ukraine, on the relevant countries where the affected residents of Ukraine seek asylum within the framework of various procedures from recognition as a refugee to obtaining subsidiary protection. The structure of Ukrainian migration to the countries of Europe and North America is different from migration from the countries of the Middle East or Africa. Ukrainians prefer subsidiary protection as opposed to being recognized as a refugee, as this status allows them to preserve freedom of movement and free

choice of occupation. Instead, after the end of the war, Ukraine will have to take measures to return Ukrainians home due to the critical demographic situation and the need to rebuild the country after the destruction caused by the war.

Key words: human rights, internally displaced person, migration, military conflict, refugee, subsidiary protection, war.

Постановка проблеми. Україна стикнулася із проблемою забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) із початком силового захоплення Криму, який розпочався формально із захопленням будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим російськими спецназівцями 27 лютого 2014 р. Потім вона розширилася на проблему виїзду закордон із формування проросійських маріонеток Л/ДНР та набула масового масштабу із переростанням у повномасштабну війну між РФ та Україною з 22 лютого 2022 р. Розгортання динаміки воєнних дій у повномасштабну війну призвело до того, що значна частина жителів України виїхали за її межі, що зумовило також потребу їх захисту і закордоном. При цьому виникли питання щодо їх захисту в якості біженців чи використання інших варіантів захисту переміщених осіб внаслідок воєнного конфлікту.

Станом на січень 2023 р. в Україні офіційно зареєстровано понад 5 млн ВПО, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 8 млн громадян. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) відзначає, що станом на 21 лютого 2023 року УВКБ ООН повідомило про приблизно вісім мільйонів біженців з України по всій Європі, з яких близько 90 відсотків – це жінки та діти. Крім того, близько 5,4 мільйона осіб наразі є переміщеними особами на території України [1, с. 4]. Зокрема, це породжує низку соціальних проблем. Наприклад, серед ВПО 66 % не можуть знайти роботи, з числа яких 70 % жінки. Таким чином, слід розрізняти особливості правового захисту внутрішньо переміщених осіб та переміщених осіб за кордоном, які користуються різними формами юридичного захисту внаслідок переміщення із зони бойових дій чи окупованих територій.

Стан опрацювання. Проблематика захисту переміщених осіб внаслідок російсько-української війни стала предметом дослідження низки науковців (М. Буроменського, С. Погребняка, М. Савчина, Г. Христової, С. Шевчука та ін.). Також ця проблематика отримала освітлення у звітах Управління Верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ), Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. У Міжнародному суді ООН, Європейському суді з прав людини розпочали слухання у справах, які стосуються фактів дискримінації, фінансування

тероризму та масового порушення прав людини з боку РФ на окупованих територіях України та міжнародного гуманітарного права.

Мета статті полягає у розкритті окремих проблем становлення механізму захисту переміщених осіб в умовах російсько-української війни та поновлення порушених їх прав. У статті буде диференційовано особливості правового захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та захисту змушених переселенців з України закордоном.

Виклад основного матеріалу. Самі обставини війни зумовлюють обмежені можливості держави у забезпеченні прав людини. Це пов'язано із низкою чинників. Серед них слід виділити такі: 1) обмеженість ресурсів, значну частину яких необхідно направляти на фінансування військових потреб задля відсічі противника; 2) можливість окупації певної території країни, над якою держава втрачає контроль і не може забезпечити ефективний захист прав цивільного населення на окупованій території; 3) міграційні процеси, пов'язані із переміщенням цивільних осіб із зони бойових дій та потенційної окупації у більше безпечні регіони країни або на закордон; 4) зниження ділової активності населення у зв'язку заповідання шкоди критичній інфраструктурі, що може викликати секвестр Державного бюджету та перерозподілу його видатків на забезпечення обороноздатності держави. Самі по собі такі заходи супроводжуються оголошенням воєнного стану, при якому права людини підлягають обмеженню, а держава здійснює дерогацію, тобто відступ від своїх міжнародних зобов'язань щодо додержання певних прав і свобод людини.

За таких умов держава має вживати заходи щодо забезпечення прав і свобод. Такі обов'язки полягають у налагодженні національної оборони та заходів щодо переведення економіки на військові рейки. Власне, це було здійснено шляхом ухвалення Президентом України Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Попри деякі моменти юридичної невизначеності цього Указу (хоча у ньому зазначено, які права підлягають обмеженню, але не вказано, в якому обсязі підлягають їх обмеження, а також які конкретно заходи мають вживати органи влади), такі його недоліки усунуті частково шляхом внесення змін у трудове, військове, господарське законодавство та інші його галузі, в якому конкретизовано обов'язки держави.

Водночас, слід визначитися із початком війни між РФ та Україною. І для цього вже вироблені певні юридичні орієнтири. Навряд чи її початком можна вважати 24 лютого 2022 р., коли розпочалося повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Наразі навіть у рішенні Європейського суду з прав людини про прийнятність заяви у справі Криму наголошено, що РФ ефективно розпочала контролювати Автономну Республіку Крим та Се-

вастополь з 27 лютого 2014 р., що пов'язано із захопленням спецслужбами РФ будівлі Верховної Ради АРК у Сімферополі та взяттям під контроль Севастополя [2]. Це не означає, що факт початку ефективного контролю РФ над Кримом слід отожднювати із початком війни, оскільки вже після 20 лютого 2014 р. російські спецназівці почали блокувати військові частини України в Криму. Це вже інше питання, чому українські підрозділи в Криму не здійснювали ефективного опору агресивним діям так званим «зеленим чоловічкам», якими фактично були російські військовослужбовці. З цими обставинами пов'язано момент встановлення фактів, які свідчать заподіяння шкоди права і свободам громадянам України та іншим особам, які постійно проживали і проживають на території України.

Європейський суд визнав прийнятними скарги України про існування адміністративної практики Російської Федерації стосовно порушень прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) та Протоколами до неї, а саме щодо: 1) насильницьких зникнень та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку (стаття 2); 2) жорстокого поводження (стаття 3 Конвенції); 3) незаконних затримань (стаття 5 Конвенції); 4) поширення законодавства РФ на територію Криму та встановив, що з 27 лютого 2014 року суди, які діють на території Криму, не можуть вважатись такими, що встановлені законом (стаття 6 Конвенції); 5) незаконного автоматичного нав'язування російського громадянства (стаття 8 Конвенції); 6) незаконних обшуків приватного житла (стаття 8 Конвенції); 7) утисків, переслідування та конфіскації майна релігійних організацій, що не належать до Російської православної церкви (стаття 9 Конвенції); 8) припинення діяльності українських медіа (стаття 10 Конвенції); 9) заборони публічних зібрань, а також залякувань та незаконного затримання організаторів демонстрацій (стаття 11 Конвенції); 10) експропріації майна цивільних осіб та приватних підприємств без компенсації (стаття 1 Першого протоколу до Конвенції); 11) заборони української мови в школах та переслідування україномовних дітей у школі (стаття 2 Першого протоколу до Конвенції); 12) обмеження свободи пересування між Автономною Республікою Крим та материковою частиною України в результаті фактичного перетворення Російською Федерацією адміністративного розмежування на кордон (між Росією та Україною) (стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції); 13) переслідування кримських татар з порушенням статті 14 у поєднанні зі статтями 8, 9, 10 та 11 Конвенції та зі статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції [3].

Установивши контроль над Кримом РФ здійснила незаконну його анексію. Сучасне міжнародне право проголошує анексії незаконними через те,

що вони порушують принцип незастосування сили чи погрози силою, а також інші принципи міжнародного права. Анексія є однією з форм здійснення агресії та як така порушує норми Статуту ООН (ст. 1, 2 та ін.) і має розглядатися як загроза міжнародному миру та безпеці. Згідно з Декларацією про принципи міжнародного права 1970 р. анексію можна віднести до дій, спрямованих на «повне чи часткове порушення національної єдності та територіальної цілісності держави чи країни чи їх політичної незалежності», адже «територія держави не повинна бути об'єктом набуття іншою державою в результаті погрози силою чи її застосування. Жодні територіальні набуття, що є результатом погрози силою чи її застосування, не повинні визнаватися законними». Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) 1974 р. «Визначення агресії» анексію із застосуванням сили, як і воєнну окупацію, проголошено формами здійснення агресії – злочину проти міжнародного миру [6, с. 3-4]. Незаконна анексія Криму призвела до негативних наслідків для численних його жителів, оскільки як встановлено ЄСПЛ у рішенні про прийнятність заяви України у *Re Crimea*, було порушено низку прав, які гарантуються Конвенцією. Це має значення для визначення відповідальності РФ також за вчиненні порушення конвенційних прав та прав, які гарантує Конституція України на незаконно анексованих РФ окупованих районах Донецької, Луганської, Запорізької і Херсонської областей.

У ситуації із ВПО держава покликана докладати зусиль на досягнення змістовної рівності і такі можуть передбачають можливість установлення певних переваг, пільг чи привілеїв для окремих категорій «на шкоду інтересам інших індивідів» [4; 5], що суперечить концепції формальної рівності. Крім того, вони призводять до переваг прав окремих груп (групових прав, англ. group rights) над індивідуальними правами, яким є право на рівне ставлення (англ. rights to equal treatment), а також вимагають «розділити тягар відповідальності» за дискримінацію у минулому та покласти його на «невинуваті сторони», тобто на сьогодишню генерацію, яка вже може бути позбавлена цих стереотипних уявлень (справа «*Fullilove v Klutznick*») [6, с. 85–88].

Приблизно такий же стан справ існує із запровадженням заходів з боку держави щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, які були вимушені покинути своє постійне місце проживання у силу існування військового конфлікту між Україною та РФ. Згідно з оцінками УВКПЛ, 90,3% жертв серед цивільного населення були спричинені застосуванням вибухової зброї. Внаслідок таких атак було пошкоджено або зруйновано тисячі житлових будинків, понад 3000 навчальних закладів і понад 600 медичних установ. Систематичні напади на енергетичні об'єкти протя-

гом певних періодів позбавляли значну частину цивільного населення доступу до електроенергії, води, систем санітарії, опалення і телекомунікацій, а також ускладнювали доступ до послуг у сфері охорони здоров'я та освіти [1, с. 5]. Водночас, доволі дивною є позиція, згідно з резолюцією ПАРЕ, яка вказуючи на відповідальність РФ, що здійснює незаконний контроль щодо ОРДЛО, одночасно покладає на Україну відповідальність за реалізацію деяких соціальних прав людини і права на ефективний засіб юридичного захисту (доступ до правосуддя). Крім того, Резолюція ПАРЕ № 2198 від 23 січня 2018 р. закликала Україну «забезпечити мінімальні гуманітарні потреби цивільного населення на окупованих територіях», що піддає сумніву саме розуміння суті окупації та відповідальності держави-окупанта в міжнародному гуманітарному праві, до якого ця Резолюція безумовно апелює [6, с. 12]. Виведення з ладу електричних підстанцій, електростанцій та інших об'єктів, які виробляють енергію та тепло, необхідне для виживання населення, завдало значної шкоди цивільним. Цілі регіони і мільйони людей періодично залишалися без електрики або опалення, особливо взимку, і, як наслідок, з обмеженим доступом до води, санітарних умов, продуктів харчування, охорони здоров'я та освіти [1, с. 8]. Це створює нестерпні умови для проживання, що викликало масові міграційні процеси не лише всередині України до більш безпечних її регіонів, а також закордон. У зв'язку із цим змінилася економічна активність населення, значна частка якого втратила роботу або припинила підприємницьку діяльність чи інші форми самозайнятості.

У міжнародному праві позитивні обов'язки держави щодо захисту ВПО характеризують через доктрину «The Responsibility to Protect», або «R2P». У вітчизняній юридичній науці такі обов'язки держави по-різному трактують, зокрема, «відповідальність із захисту» (Л. Пастухова та А. Шуміленко), «відповідальність за захист» (О. Назаренко), «зобов'язання щодо захисту» (Г. Христова) [7]. Більш близькою до змісту, як нам видається, є позиція Г. Христової, оскільки мова йде про здійснення державою позитивних дій щодо забезпечення суверенітету і територіальної цілісності держави, зокрема, її обов'язку щодо захисту населення та ефективного управління територією. Якщо вести мову про громадян України, які покинули її і виїхали у країни Європи внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, то вони переважно скористалися субсидіарним захистом. Субсидіарний захист визначається необхідністю міжнародного захисту, який не передбачений Женевською конвенцією (1951), зумовлений забезпеченням захисту для осіб, які страждають від організованого насилля [8, с. 15].

Доктрина «R2P» була вперше запропонована у 2001 р. Міжнародною комісією з інтервенції

та державного суверенітету (англ. International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS), створеною за ініціативою Канади. До складу цієї Комісії увійшла група видатних фахівців із міжнародного права 300 прав людини на чолі з Г. Евансом та М. Сахнуном. Ця група представила добре відому в міжнародному праві Доповідь «Зобов'язання щодо захисту» (англ. «The Responsibility to Protect»), яка пропонувала альтернативу так званому «праву на гуманітарну ініціативу», заміщуючи його «обов'язком захищати». У доповіді порушується категорично важливе для сучасного світу питання, а саме: коли (якщо це взагалі є прийнятним) для держав є припустимим застосовувати примусові, у тому числі військові, засоби проти іншої держави з метою захисту людей, які перебувають під серйозною загрозою в цій державі. Комісія запропонувала включити до змісту «зобов'язання щодо захисту» три складові: «обов'язок запобігати» (англ. «the responsibility to prevent»), який включає передусім раннє попередження та аналіз ситуації, «обов'язок реагувати» (англ. «the responsibility to react»), у тому числі, застосування військових заходів та ухвалення рішення про інтервенцію, «обов'язок відновлювати» (англ. «the responsibility to rebuild»), який охоплює так звані «постінтервентні» обов'язки, належне управління під юрисдикцією ООН, а також межі окупації [9, с. 19–46].

У рамках зобов'язання держави щодо захисту вона покликана також забезпечувати захист ВПО, вирівнюючи їхні можливості у здійсненні належних їм прав у порівнянні із іншими жителями України. Для того, щоб забезпечити ВПО рівні умови з населенням, яке не було переміщеним, державі необхідно запровадити конкретні і цілеспрямовані заходи з надання допомоги і захисту, які б відповідали потребам і порушенням, які були результатом переміщення. Цей підхід підтверджується численними нормами міжнародного права прав людини, які визначають позитивні або спеціальні заходи в інтересах вразливих груп населення. Хоча такі заходи призводять до неоднакового ставлення, вони не заборонені як дискримінаційні: скоріше, вони є необхідними відповідно до основного принципу, за яким слід по-різному ставитися до того, що відрізняється, за умови, коли таке ставлення є реакцією на прояви вразливості і тривають не довше, ніж це необхідно для їхнього вирішення (10, с. 16-17).

Позитивний обов'язок держави також вимагає певним чином реагувати на ситуації соціальної нерівності і така реакція має бути адекватною і здійснюватися належними засобами згідно із принципом пропорційності. У свою чергу, держава має зважати, що нерівності зазвичай представлені в одній з трьох моделей:

1) ієрархічна нерівність, яка заснована на певному положенні індивіда у соціальному шаблі.

Наприклад, основним шаблоном нерівності вважається розмежування в доходах і багатстві.

2) стратифікація, яка зумовлює поділ людей на групи, у залежності від певних рівнів. Ця модель в основному використовується в дискусіях про клас і стать.

3) соціальний поділ, у силу якого суспільство можна розглядати як майже поділене між групами за расовим чи етнічним принципом, на чоловіків та жінок, багатих та бідних. І спільнота, яке реально є «поділеною», складно вважати суспільством, про що може свідчити спроба дезінтеграції України з боку Російської Федерації після Революції гідності.

До негативних обов'язків держави щодо захисту прав ВПО належить усунення перепон, які створюють істотні перешкоди у здійсненні їх прав і свобод або їхнє здійснення при додержанні певних формальностей може втратити сенс чи заперечує сутнісний зміст такого права, а також не вчиняти перепон щодо інтеграції сімей, що виникло у результаті окупації частини її території і нездатності здійснювати ефективний контроль над нею. Позитивних обов'язків держави захист прав ВПО полягає у облаштуванні можливостей для поселення у місцях нового проживання, щодо об'єднання родин, їх працевлаштування та належного соціального страхування [8, с. 19-20].

Слід також підкреслити, що із запровадженням воєнного стану в Україні було здійснено дерогацію, тобто відступ від забезпечення певних прав, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [9]. Такий відступ передбачений у цих міжнародно-правових актах у випадках, що загрожують існуванню нації, має часові (припинення збройної агресії РФ і відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України) та територіальні (район проведення Антитерористичної операції в ОРДЛО, нині Операція об'єднаних сил) обмеження. Зокрема, цей відступ передбачає у виключних випадках: превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більш як на 30 діб, за згодою прокурора та без ухвали суду; передання повноважень слідчих суддів відповідним прокурорам, які набувають додаткових процесуальних прав. Це доволі сумнівні заходи оскільки вони не стосуються порядку функціонування судових органів, оскільки деякі процедури можна здійснювати у режимі відеоконференції, а у випадку захоплення в полон російських військовослужбовців до них і так застосовується інтернування до закінчення війни.

Якщо говорити у рамках такого відступу від прав заходи щодо зміни територіальної підсудності судових справ та підслідності кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення

антитерористичної операції; утворення військово-цивільних адміністрацій як тимчасових державних органів, які діють на території Донецької та Луганської областей, з повноваженнями, зокрема, встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів, тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та ділянках місцевості, організовувати перевірку документів, що посвідчують особу, у фізичних осіб, а в разі потреби – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, встановлених Конституцією України, то вони є допустимими і достатніми з точки зору принципу пропорційності та збереження сутнісного змісту права. У рамках дерогації передбачено відступ від прав на: свободу та особисту недоторканність, вільне пересування і свободу вибору місця проживання, повагу до приватного і сімейного життя, ефективний засіб юридичного захисту, справедливий суд (ст. 2, 9, 12, 14, 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; ст. 5, 6, 8, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україні країни Європи та Північної Америки стикнулися із масовою міграцією цивільного населення України, переважна більшість яких склали жінки та малолітні діти. У структурі переміщених осіб з України серед жінок їх значну частину складають особи із вищою освітою і доволі активним та інновативним відношенням до життя. На відміну від міграційної кризи 2015 р., яку Європа зазнала внаслідок громадянської війни у Сирії, поява українських мігрантів не викликала такі кризові явища. Згідно з даними УВКБ ООН, у структурі української міграції 87% мігрантів складають жінки з дітьми, 65% жінок – працездатного віку, від 18 до 59 років. Близько 70% опитаних мігрантів мають вищу освіту [13]. На відміну від сирійського випадку значне число українців адаптувалося до умов життя у країнах Європи і їхня поява стала одним із чинником пожвавлення національних економік, зокрема, Польщі, Німеччини та Чехії, які прийняли найбільше українців. Загалом українці стимулювали споживчий попит і підтримували економічну активність у час, коли світова економіка почала занурюватися в рецесію [14]. Причиною того також є обрання українськими мігрантами форм захисту у країнах свого нового перебування. Як правило, українські обирають субсидіарний захист, який дає ширші можливості використання свобод пересування і поселення, обрання роду занять. Наприклад, завдяки українцям робоча сила Єврозони збільшилась завдяки участі українців на 0.2–0.8% або в абсолютних цифрах на 0.3–1.3 мільйона осіб [13]. Однак не-

зважаючи на повернення частини українських мігрантів після звільнення окупованих територій Київщини, Харківщини та Херсонщини залишається ключовою проблемою їх повернення, оскільки після завершення війни буде складна демографічна ситуація і буде потреба відновлювати потенціал, зокрема національну економіку України.

Висновки. Внаслідок російсько-української війни відбулася масове переміщення декілька десятків мільйона громадян України із місць, де відбувається масові насильства у ході військових дій та окупації території України. До тих пір, поки окуповані території не буде визволено, держава має вжити заходи щодо поселення, забезпечення зайнятості, надання соціальної, медичної, психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Проблема захисту прав осіб внаслідок російсько-української війни має подвійний характер. Вона зумовлена проблемами захисту внутрішньо переміщених осіб, тягар якого лягає на Україну, та у разі виїзду за межі України – на відповідні країни, де шукають притулку постраждалі мешканці України у рамках різних процедур від визнання біженцем до отримання додаткового захисту. При цьому виникає низка проблем щодо інтеграції ВПО у життя громад, де вони знайшли свій притулок і нове місце проживання. Таким чином, ВПО є вразливими у порівнянні із місцевими жителями і потребують ще своєї інтеграції і життя громад, що передбачає виконання державою низки обов'язків щодо забезпечення їх прав і свобод. Структура української міграції у країни Європи та Північної Америки є відмінною від міграції з країн Середнього Сходу чи Африки. Українці надають перевагу субсидіарному захисту на відміну від визнання біженцем, оскільки такий статус дозволяє зберегти свободу пересування та вільний вибір заняття, завдяки чому українці роблять вклад в національні економіки країн свого притулку і не виступають соціальним тягарем, як то переважно стається у ході звичайної міграційної кризи. Натомість після завершення війни Україні прийдеться вжити заходів до повернення українців додому у зв'язку із критичною демографічною ситуацією і потребою відновлення країни після руйнувань внаслідок воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, A/HRC/52/62.
2. Україна проти Росії (Re Crimea), № 20958/14, 38334/18, рішення від 14 січня 2021 р.
3. Віртуальний музей російської агресії, URL: <https://rusaggression.gov.ua/>

[ua/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodokrymu-za--2095814-ta--3833418-0cf-f9808a21c12019f8f5c3357383f40.html](https://www.epravda.com.ua/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodokrymu-za--2095814-ta--3833418-0cf-f9808a21c12019f8f5c3357383f40.html) (дата звернення: 20.04.2023).

4. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Х., 2009. 36 с.
5. Іллінська, С. Толерантність і зміцнення етноцентричного свідомості. Поліс. 2003. № 6. С. 163–170.
6. Висновки і рекомендації Міжнародного експертного круглого столу «Деокупація. Юридичний фронт». Київ, 18 березня 2022 року.
7. Non-Discrimination in International Law. A Handbook for Practitioners. Interrights. The international centre for the Legal Protection of Human rights. London, 2011. 260 с.
8. Христова Г. Доктрина «K2P»: зобов'язання держави та міжнародної спільноти щодо захисту прав людини/ Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 2. С. 42–52.
9. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»: Постанова Верховної Ради України № 462-VIII від 21.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>.
10. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: монографія / за заг. ред. О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2018. 268 с.
11. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre, 2001. 91 р.
12. Захист внутрішньо переміщених осіб: керівництво для законодавців та високопосадовців. К., 2010
13. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2, UNCHR, URL: https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767#_ga=2.5544499.1218543842.1663938030-518881478.1646318875.
14. Ярослав Винокуров. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Економічна правда, 10 січня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>.